

ZVEZDE SU BILE ŽUTE

Hodnik izliven u brujanje. Vreva u kojoj se raspoznaju samo pokreti i glasovi u stotinu boja. Mešanje svesti i sna. Kao da polusan probija u pore i začepљуje ih. Stvarnost se isključuje. Napolju rana jesen. U granju, u hodu prolaznika. Jedan list se neravnomerno ljulja prema tlu. To je primetio. Onda ga najednom prenu krčanje zvučnika...

— Isak Gaon neka se javi u sekretarijat škole!

Trebalo je da potpiše potvrdu o prijemu preporučenog pisma. Uspeo je da primeti raznobojne marke i modrikastu ruku listonoše. Bila je stara. Pismo. Iz inostranstva?! Sekretarica mu neljubazno tutnu uputnicu. Nešto je smrsila. Nije razumeo šta je rekla. Radosnim pokretom gurne je u džep. Zna. To mu Jevrejska opština šalje redovnu stipendiju. Nije sam. Trenutak ga zapljusnu vedrinom. Ubrza korak. Razred je bio prazan. Sa table mu se neko osmehnu. Toplo. Samo oči znaju da budu tako tople. Prisne. Ljudske oči. Crtež. Neozbiljna ruka koja u igri ponekad pronalazi i tako duboko otkriva bit. U šaranju radost. Na zelenoj plohi belinom je kontrastirala obična ženska glava. Sasvim obična.

Povrh torbe u klupi nađe knjigu sa ceduljom: „Izi, tražio si Kafku. Pozajmio sam ga iz biblioteke. Ne zaboravi kad pročitaš...” Seti se da mu je Adam govorio o Procesu i Kafki. Brbljavim oduševljenjem. Onako kako to znaju srednjoškolci. Stid je kopao nemir nepoznavanja u njemu... trebalo je da... Prljavo-blede korice... Umorne od ruku. Mnogo ruku. Plavi omot pisma sa šarenim markama žarkih boja, podeblji omot išaran sav sa puno crta, napisa i jednim upadljivim *Parti*. Užurbano otvori.

Decembar 1943

Jedino što vidim iz mraka, nazirem, pokušavam da vidim, to su Rafaelove ruke. Lekar sam. Pa ipak, nikad mi neće biti jasno je li hrabrost, je li samonegacija funkcija biologije, sociologije ili psihologije? Rafaelove ruke! Kada bih ikako znao da se služim ugljenom (jedino bi se ugljenom mogle prikazati) nacrtao bih dva pruta,

dve grane sa dugim, dugim ograncima umornim od sebe, od stajanja, od sveta. Ruke su lukovi za sve naše mostove, za sve koje gradimo već ovde da bismo transcendirali ovdašnjost i sadašnjost... gorčinu Da li je snaga da se trpi, konjski da se podnosi ikako proporcionalna broju eritrocita? Ili uverenju i rastućoj živi mržnje u termometru? Svesti ili prkosu, koji se ničim ne mogu meriti. Lekar sam. Kada bih video te ljude u normalnim prilikama, sa tako bih malo postotaka, sa tako malo snage smeo da garantujem. Ali... trebalo je videti Rafaelove ruke. I telo. Postoji li vreme koje bi mimoišlo to da registruje? To što on podnosi... Nailaze oni. Morao sam prekinuti.

Nova godina 1944

Još jednom je zemlja završila svoju elipsu. To je novo. Ostalo je sve staro. Tužno i gorko.

To sam napisao ja, dr David Gaon. A ovo dalje Isak. (Kada je to pisao mislio je na mene. Ja tada više nisam postojao.)

U sobu ulazim s nemiro. Njegove oči mladenački vedre na zidu. Levo je malo veće iza stakala. „Jesi li sam?“ Ostali smo ja i on...

DAVID (*sa slike na zidu*): Morao sam da bežim. Sklonio sam te u Vršac. Kod prijatelja. Na svetu je uvek bilo ljudi koji nisu živeli samo za sebe. Koji nisu merili stepen usluge predviđenom veličinom protivusluge. I biće ih... jer...

ISAK (*upada*): Istorija će ih sve više oslobađati *tuđinstva* u njima da bi bili oni sami, *oni samo*... Ima puno stvari koje su neizbežne.

DAVID: Mame se ne sećaš. Ne volim da pričam o nestajanju. Svuda je oko mene. Bila je čovek.

Nisam mogao sa svog vrata da odlepim tvoje ruke... Kao da su bile urasle u mene. U krv i živce. Morao sam kidati sebe da bih tebe spasao. Odvojiti smo se morali da bismo živeli. *Da bi ti živeo*. Sve moje dalje trajanje (jer to je bilo samo trajanje) biće život ako ti budeš živeo. Briga u tebi i za tebe. A to onda i nije više trajanje. Sve moje operacije bile su bolne. Bio sam hirurg. Bol se oslobađa bolom. Najteži — to je odlazak. Tada sam prestao da živim. Jer čista biologija i nadomestak snova, ne, to nije život, to je trajanje.

ISAK: Napolju je sneg. Granje povijeno pod kristalima brašna. Sam nisam. Jer onda bih bio nemoć. Dok ima ljudi sa istom temperaturom između sedmog i osmog rebra, nisam sam. A ima ih. Zemlja mora dobiti u specifičnoj težini. Od njih. Zbog njih. Da si ovde ti, sada bismo podelili radost. Jer podeljena kao da je kvadrirana. Naišao je Adam. Čestitao mi Novu godinu. Zagrljaj. Ruke...!

7 februar 1944

Hitno me je pozvao zonderfirer Fišer. Upala pluća. Prilično kritična. Tog sam pravnika uvek pretstavljao sebi kao mašinu. Zauzdarao je na šarafe, ledenu jezicu čelika i zardalost. Mislio sam:

Robot može i da misli. Treba samo okrenuti polugu, promeniti šarafe ploča. Ni preobražavajuća moć snova nije ga mogla drukčijeg oblikovati. Krut, hladan, neumoljiv.

Da li je tada bio pravi? Da li je prava priroda ljudi ona u zlu, i sopstvenim nesrećama, ili ona na suprotnome polu? Nijedan čovek ne bi bio zagonetka da nije hinjenja. Hinjenja, koje hipertrofira sebe, zaboravljajući svoju prirodu. Gluma prestaje da bude umetnost kada postaje život. Ne. Tako savršeno hinjenje koje je tako uz rub života. A on to ipak nije. Priželjkivao sam da vidim zonderfirera u zasedi. Nisam nikada bio zlurad. Sklonost psihoanalizi nasledio sam iz mladosti. Zaseda je došla. *Bronchopneumonia*.

Najlepši su trenuci u kojima se lome mlitavi gnjati ravnodušnosti. Doktor u logoru; njihov doktor bio je mlad. Krat apstraktnim formulama, iskustveno prazan. Imao je nekakav četvrtast osmeh i oči kao u srne. Niko ne bi mogao verovati da je ovde ikako mogao naći pravi „locus vivendi”.

Nikad nisam video takvog zonderfirera. Oči su mu bile žanke i pitome; glas krotak.

ZONDERFIRER: O jedinkama vaše rase čuo sam i pozitivnog. Kažu da ste izvrsni lekari.

JA (*u sebi*): Hic Rhodus; his salta!

Jedna mi se misao nametala neodoljivo: makoliko izvesna okolnost deformisala ljudsku suštinu, nikada ne čupa iz korena. Koreni ostaju. Jedinka i rasa i bez posebnog akcenta nosili su u njegovom sklopu reči svoju nevrednost. Dobio sam utisak kao da govori o majmunima. A govorio je o Jevrejima.

Za petama mi stoji mučaljivi podoficir.

Rekao sam: Može biti; ali ja to nisam vezivao za svojstvo rase. Podoficir, voštano služben, najavio je smenu. Ubrzo je domarširao drugi. Nisu me zanimala njihova lica. Bilo je dovoljno videti samo jedno. Ostao sam tu. Bio je ljubazan. Pričao tiho i familijarno. Pokazivao slike. Lečio sam ga. U tim momentima gledao sam u njemu samo čoveka. Bilo mu je dato da to bude možda samo par dana u godini, u nekoliko godina. A onda se počeo postepeno oporavljati.

U susednoj sobi neka tiha, duboka muzika. Tonovi klize po preosetljivim tipkama čula. U Beogradu verovatno košava. Kako li izgleda iza zida?

Početak marta 1944

Preda mnom je stajala uniforma. Nova, besprekorna, utegnuta, uglačana. Stvari su se kretale u čizmama kao na ekranu.

„David. Hvala. Mnogo ste učinili za mene. Kada bude najgore, ne zaboravite da sam tu. Jer jednom bih mogao i ne biti tu...”

On bi o tome rekao ovako. On, Isak:

Kako si mogao, oče, da veruješ tome gadu? Ljude danas sve više treba deliti na dobre i zle. Nikad nisam trpeo polovičnost. A uvek si bio takav.

Konac marta 1944

Fišera ne viđam. Govori se o nekakvoj inspekciji. O Rafaelu isto ništa. Da li je ...? Poslednji put kada sam bio gledao me je pogledom koji je ostao na fotografijama pre onoga rata. Bili smo deca. Bezbrizna nikad. Manje samo negoli danas.

30 mart 1944

Pozvali su me. Duboko u dnu barake, u hodniku zidanog dela zgrade čuo sam Fišera. Govorio je glasno: „Otkrili smo da je montirao radio u baraci i prenosio šapirografirane vesti stranih stanica.”

Jedan gojazni monokl sa vratom koji se prelivao preko kragne kaputa obrati mi se sasvim službeno: „Utvrdite je li mrtav?”

Video sam telo i ruke. Sve mi je bilo jasno.

„Mrtav od pre kraćeg vremena.”

Fišer se smeđao: „Jevrejski lekaru (to je rekao ironično), vratite mu život. Vi to možete, vi ste moćni. Vratite, šta čekate.”

Stajao sam snuđen. „No, doktore!”

Njih više nisam primećivao. Video sam samo ruke. Ruke! Koliko uzbuđenja u njima!

April 1944

Osećam, u vazduhu trepere ptice. Nebo miriše na trave i krupne zvezde. Bliži se vreme koje si voleo. Kesten u dvorištu, kad god prođem, uvek je manje nag. Ovi trenuci raspršuju sumnju. Da li sam toliko opijen pa ne mogu da verujem u smrt? Ni oko mene ni u meni. Da li to zanos zaboravlja tvrdu javu pod uzglavljem, opori kamen na dnu malog sata, koji ponekad tako zloslutno, tako napeto kuca? Ne mogu da verujem Izi, jer polja će uskoro biti zelene, visoke vode, koje će se preliti preko ove depresije, a širine modre i ohrabrujuće... naseliće ptice...

April svejedno koji, jer datumi se pamte samo u drukčijim situacijama

Ovo što pišem, predaću jednom čoveku. On će ti to poslati. Guše me olovne slutnje. Zbiće se nešto sa mnom. Sasvim pouzdano znam šta bi moglo da se desi. Kao da ovde ima hiljadu mogućnosti. Ne plaši me smrt ako nije došla sa mučenjem. Gledao sam pacijente. Najednom se prekine san. Mučenje opominje, neprestano pali svest i ne da joj da se smiri. Inače... U svemu Epikur može da služi kao uteha: „Dok je ona tu, nas nema tu.” Atomi ne propadaju.

Možda se ni svest dokraja ne trne u njima. Samo to nije više ono; ona naša.

Upaljena šibica, koja pokušava da uzalud osvetli kilometre prostranstva. Ipak.

Opet april, mislim da je pri kraju

Šta bi ti želeo od mene? Ovo ćeš sigurno razumeti kao đak. Njih neće biti. Ponosio bi se, kada bih herojski umro. To me je uvek zadivljavalo. Samo ja nisam stvoren za to. Ne bih mogao. Kukavica nisam. I čista smrt ima svoje opravdanje. Svoju vrednost. Pokušali su da nas pometu. Lice zemlje nikad nije bilo tako surovo. Iako ne jednako prema svima. Ono nikad neće moći da utrne naša postojanja. Šta bih ja želeo od tebe? Hteo bih da budeš čovek. Čovek. Politike se menjaju, čovek ostaje.

ISAK (*u mislima prelistava album porodičnih slika*): Otac u tamnom odelu. Šešir sa širokim obodom. Bela čvrsta kragna. Ispod slike piše: posle mature, i godina. Opet jedna grupa. Svi kao da su uniformisani. Civilno uniformisani. Otac je mrk. Kao da ima isto odelo. Napisao je tamnim mastilom, iscifranim rukopisom: po završenoj medicini u Beču, i godina.

Kako sve čudesno zaudara na prošlost. Kao da je čovek arhivski materijal umoran od antikvarnosti i moljaca. Hoće li i po našim snovima pasti debela memla prašine kao i po ovim diplomama pre toliko godina kraj sinagoge? Ne mogu da verujem.

Maj 1944

Jedan vojnik mi reče: „Odvešće vas. Fišer se morao javiti u Frontleitstelle. Ono što imate da mu date, dajte meni. Večeras.”

Šetao je flegmatično kraj ambulante. Nisam mogao zaključiti da je hteo nešto da mi kaže. Kad je video da smo sami, iskoristio je priliku.

Oni su me ovde „naučili” da još čvršće prigrlim ljude. Zar je mogao među zverima da obitava i čovek? Među instinktima i plavim olovom rase? Biće koje razumno veruje u ljude i ne deli ih na boje, načine bogoslužjenja i uporednike i podnevke?

Prelistavajući stare papire na kojima je negde bila olovka a negde mastilo u raznim bojama, Isak primeti jedan, kojega nikad ranije nije video. Pisalo je na nemačkom. Dadjlja je uvek govorila: „Isak spricht ausgezeichnet”.

Mladi prijatelju,

Istorija Vašeg oca je i istina o meni. Ponekad su ljudske sudbine tako usko spleteno. Nemač sam. Nisam se nikad pokajao zbog toga. Govorili su: krivica je u prevršenju mere. Sve ima određenu omeđenost i određenu težinu. Ne! Krivica je u gubljenju čoveka, u tonjenju koje je tragično. Nezaustavno. Definitivno. Dok u nama još živi čovek, dišući makar i na škrge, osećanje krivice mora postojati. Dok poslednji centimetar pora vibrira na sve ljudsko, dokle god u svesti može da preobražava zapretane varnice u vatre. Poslednje varnice. Dotle smo ljudi.

Suprotnost je dokaz da smo izgubljeni. Definitivno. Apsolutno. Kao ljudi. Naše postojanje je ustvari postojanje svesti o etičkom.

Nema li toga? Opširan sam, mladi prijatelju. Treba govoriti o stvarima „in medias res”. Ne želim da me shvatite da je razlog mojih dužih uvoda okolišenje nastalo iz straha da se pređe na stvar. O čoveku se i ne sme raspravljati lakonski. Godine su za nama. One puno toga pomrse, izmire, zaborave. Sve što je u mom životu bilo lepo, sada je iskustvo starca. Starca, čija svest o nemoći raste progresivno. Nisam nikakav simbol da bih i starošću mogao nekoga da uzbudim. Pokrenem na akciju. Običan sam čovek bio. U životu nema proporcija. Čitav svet nam je prebacivao grozote. U tome ima i istine. Branili smo se. Bilo je i preterivanja. Istoriju uvek pišu pristrasni. Ona je uvek bila udobna fotelja u kojoj se njeni tvorci tako konformno baškare samozadovoljni zbog istine koju su napisali o sebi. Istorija je umrtvila objektivnost.

Pisaću o sebi na poseban način: Dok sam bio dete, slušao sam. Dugo. Često. Stalno.

RODITELJI (jedan mali činovnik i jedna blaga ženica): Za našu beđu krivi su Jevreji. Oni su nas pljačkali godinama.

UMETNOST: Cilj svetskog procesa je čista rasa. U naša bistra jezera neko je nevidljivom rukom kroz hiljade nevidljivih arterija uporno puštao u zelenu i gustu vodu mulj, glib i otrove. Jedan je narod pokušao zatrovati zdravi smisao jakih naroda ribarenjem u mutnome. Razbacan i razdrobljen bez smisla i svesti o svome postojanju, on je svakim svojim migom podlokavao obale jakih.

ŠKOLA: Cilj svetskog procesa je čista rasa. Ona se može egzaktno fiksirati. Njeni su kvaliteti posebne proporcije. Galove mere lobanje. Dolihokefalija. Boja očiju, kose i kože. Specifična osteologija. Posebna muskulatura.

Bastardi su argumenat u prilog teze da neariske rase nemaju snage u sebi, da su iscrpile sve svoje potencije. Za reku čiji izvori jenjavaju najbolji je put da se pre potpune sterilnosti ulije u more. Bastardi su put podmlađivanja onih naroda koje je biologija već tako nepopravljivo umorila i do srži izjela. Renesansa drugih u kojoj bismo mi trebalo da budemo čisto sredstvo. Čista rasa poznaje samo ciljeve. Sve drugo je sredstvo. Razumno i opravdano.

PROPAGANDA (ona je uvek bila zvečka koja se daje detetu da ne plače. A narodi su tako naivna deca!): Imala je ogromna usta, jezik, oči, uši i ruke. Uvek mi je ličila na pseto koje se vrti oko sebe u težnji da dohvati svoj vlastiti kusi rep. Ona se izražavala aluzijama, iluzijama, vizijama, perspektivama, hiperbolama, lukovima i krivinama. Ona je bila matematski egzaktna u obećanjima, atmosferski proizvoljna u izvršenjima. Iz ovoga, mislim, možete zaključiti, mladi prijatelju, šta je i kako je govorila.

Tako sam rastao. Ne. Bio sam kljukan. Šopana životinja, koja će biti bolja za klanje. Ili sigurnija u klanju. Živce treba usaliti da ne budu previše osetljivi. Sentimentalnost je najveća od ljudskih slabosti. Ja nisam bio zaklan. Trebalo je da koljem. A kad je minulo par decenija, morao sam da se branim.

PRETSEDNIK SUDA: Sve što ste učinili u logoru B. kažete da je bilo po naređenju.

JA: Da.

PRETSEDNIK SUDA: Ako bi naređenje zapovedalo bestijalnosti, da li biste krzmali, razmišljali ili možda otkazali da ga izvršite?

JA: Ne. Jer me obavezuje zakletvom na vernost. Na dužnost.

JEDAN OD POROTE: Kad bi naređenje trebalo da justifikuje vašeg prijatelja, vaše roditelje, majku, šta biste onda učinili?

JA (neko sam vreme čitao. U sebi sam mislio: To nikad ne bih mogao... Setio sam se da me optužuju zbog bestijalnosti. Niko me neće moći osloboditi. Zato sam nastavio): Izvršio bih. Jer to ne bih učinio ja, već naređenje u meni. Odgovoran sam samo za one akte koji su rezultanta čitavog moga bića. Možete li osuditi lutku, koja je pucala ne zato što hoće već što tako neumoljivo naređuje čelično srce opruge?

PRETSEDNIK: Znači, ipak ste sredstvo za nečije ciljeve. Govorili ste da prezirete mostove.

JA: Čovek je sredstvo samo onda kada cilj kome služi nije u njemu. Ja tako nikada nisam osećao.

PRETSEDNIK: Smatrate, niste krivi. A zašto se pozivate na Gaona?

JA: Jer sam hteo da ga spasem. Pokušao. Njega. Sve nisam mogao. Na koncu se ispostavilo da nisam mogao ni njega.

PRETSEDNIK: On je ranije određen u gasnu komoru zbog vas. Davao vam je nekakve beleške iz poverenja u vas. Vi ste ga prokazali. Je li tako?

JA: Nije tako. Ja ga nisam prokazao. I ja sam morao da napustim mesto.

PRETSEDNIK: Uvedite svedoka!

Nešto kasnije.

SVEDOK (prepoznao sam ga. Bio je to moj vojnik iz logora B.): Da, prokazao ga je. Video sam, kada mu je dr Gaon davao neke papire. Par dana iza toga Gaon je bio odveden. Nije se više vratio.

JA (u sebi): Zbog Gaonovog dnevnika saslušavao me je Gestapo. Nisam im ništa rekao. Gaon isto tako. On je bio taj koji je obavestio Gestapo. A onda sam morao na front. Rat se svršio.

PRETSEDNIK (obraćajući se svedoku): Bili ste običan vojnik u logoru B. Šta ste još приметili u vezi sa Fišerom?

Mislio sam: uvek će biti ljudi koji će tako spretno da prevrnu dušu kao prazan džep. On je nekada tužio, on i sada tuži.

Glasno: Imam dokaze. Hteo sam da spasem dr Gaona. To sam radio po unutrašnjem imperativu u meni. Sve drugo nije bilo moje. Moranje ne obavezuje na odgovornost.

OPTUŽBA: Uz pretpostavku da je tako kako je govorio Fišer, on je to ipak činio da bi jednim dobrim aktom ili bar pokušajem akta stavio paravan pred svim onim zašto se ovde okrivljuje i zašto mora kao zločinac da snosi punu odgovornost.

ODBRANA: Slučaj dr Gaona dokazuje da nijedan čovek nije zločinac do kraja... Svetlo dobrog živi i u najgorima. Treba ga samo proširivati na mrak u čoveku. Da bi spasao Gaona, on je mogao da žrtvuje i sebe. To treba uzeti u obzir pri procenjivanju.

JA (*u sebi*): Gaon je spasao moj život. Kad je bilo najgore. Reč me je obvezivala na revanš. Morao sam to učiniti. Da li bih i inače učinio, to ne mogu znati.

Rekao sam glasno: Gvozdeni zakon moranja sputavao mi je hte-nje. Pa ipak, ja sam se u jednom trenutku iskopčao iz te ulančanosti. Taj trenutak je *Gaon*.

PRETSEDNIK: A Gaon je bio ipak ubijen. On bi to bio ranije ili kasnije. Oni, koje ste slušali, osudili su na smrt celu jednu naciju. Nisu samo imali vremena da je justifikuju. U onim trenucima Gaon je najmanje mogao biti izuzetak.

JA: Gaon nije stradao zbog mene. Ja sam morao da uzmem te papire. Za njega je to bilo važno koliko i život.

U sebi: Kada mi ih je davao, rekao je: „Sakrijte ih dobro i nikom ne dajte. A kada bude prilika, adresa je unutra. To je najviše što u ovom času činite za mene.” To je pisalo na papiru koji mi je doneo Engelbert. Papiri su u stanu. Tačno znam. Ničiji vid se neće nikada sresti sa njima... ako iščeznem, ako me ne bude više.

Oni su se povukli... Bio sam kriv. Deset puta je zemlja prome-nila po 365 belih i crnih istih odora. Deset puta u svome kruženju oko sunca. Ja nisam delio njenu radost. U kavezu je svaka ptica tužna. Tužna je i pesma. Trebalo je da bude još jedanput toliko. A onda se više i ne bih vratio. Na mojim leđima pravo je ispravljalo krute i krive kuke svojih mezimaca, i to ona njegova najsomnam-buličnija forma: međunarodno.

Neko mora da je kriv. Uvek je tako.

Starost je nemoć. A svaka je nemoć vera. Ali vere nikakve nemam. Sve što je bilo drago u meni — shrvalo je razočaranje. Ono što bi trebalo da bukne u novu ljubav, nema vremena, nema ni mesta. Ni gde ni kad. Star sam i uskogrud. Ne znam je li to osobina doba ili... Ljudi govore da je širokogrudost veliki atribut čoveka.

To je dnevnik Vašeg oca. Nešto je izgubljeno. Nesređeno. Ranije nisam poslao. Otišao sam na front. Nisam verovao u povratak. Mrtvima ne treba opravdanje. Da sam živio duže sa Gaonom, drukčiji čovek bih bio. Video sam koliko je sagorevao nada mnom. Sada je sve kasno. Napisao sam istinu. Razloga da ulepšavam nije bilo...

FISER

Isak je mislio o tome: Toliko često činimo. Kažemo: nismo činili. Tako opasno padamo, a kažemo da nismo padali. Ili sve poreknemo ili sve opravdamo fiktivnim moranjem, sredinom koju smo i sami zidali. Time nisam prestao da verujem u ljude. *Ecce homo!*

Dalje je čitao. To je bio poslednji list.

Maj je. Poslednje što sam napisao.

Gasna komora. Soba kao i svaka. Prazna. Poslednja radost prozora na kome nebo nije bilo podeljeno u kvadrate. Mir koji čupa dušu i zbog koje bih ludio. Neko je istisnuo sav vazduh. Stegao mi grlo nevidljivim rukama. Ne boli. Samo guši. Naglo... strelovito. Slike... slike u hiljaditim delovima sekunde. Nekakav zid. Ko li ga je postavio između nas dvojice? Crn, visok, kraj mu ne može dosegnuti oko. Čujem, ti vičeš. Grebeš, pružaš ruke nemoćan kao lisica u gvožđu. Zid raste svuda, svuda. U širinu, u dubinu, u visinu. I ne čujem više tvoj glas. Ništa. Sve si dalje. Ko nas je to razdvojio? Dišem. Još nije ugašeno ono daleko svetlo, sitno i uznemirujuće. Mogućnosti još ima... da nas baci na iste puteve. Isak Gaon i David Gaon.

A zid raste. Ne čujem ništa više. Samo još reski tonovi. Tonovi boja. U grudima još bubnjevi. Razmaci nisu udaljenost kad se osećaju srcem. Brojim damare. Ruka je nemoć koja jedva može da dohvati harmoniku rebara. Brojim. 1... tako su duge sekunde... kada će biti dva? Preda mnom je put. Dugačak, bezmeran. Kuda je nestalo zida? Isak, kuda si išezao?

Preda mnom je put. Krenuo sam. *Zvezde su bile žute.* A onda ih je nestalo. Došla je noć. Apsolutna. Voli te otac.

Živeo sam par sekundi duže da bi ovo napisao *Isak*:

Hoću pesmu koja razoružava smrt. Da njome preodolimo sebe memljivoteskobne, sebe labilne i *gorke*. Ona postoji. Otac je znao samo neke njene akorde, a nije znao da je za nju umro. Ona postoji u ljudima. I u onim iz logora, žrtvama i mučiteljima. Prvi su je razvili u sebi kao oganj kad su bili vođeni, a mučitelji su smrskali i poslednje tonove u sebi kad su vodili.

Postoji ta pesma o Čoveku koji dolazi. Inače bi život bio prazan i bezvredan kao mekinje.

Koliko kruženja iznad istih slova čiji samo nešto izmenjen poradak stvara različit smisao. Ne zna. Razred je bio prazan. Mirisalo je na jesen. Osetio je posebno raspoloženje. Novo i nepoznato. Kao da se nešto izlilo u volumen bića. Nešto odnekud. Teško, klupčasto, mučaljivo, toplo. Bolno i svetlo. Sve u isti mah. Ušla je Mirjana. U dva je trebalo da počne seminar iz književnosti. Donela je živost i vedrinu u razred, u atmosferu. Pojavom i pokretima. U poslednje vreme tako je uporno mislio na nju. Da li je voli? Možda.

A mislio je da je oca zaboravio.